

DEN FØRSTE SHAKESPEARE-FORESTILLING PÅ DANSK

„HAMLET“ PÅ DET KONGELIGE TEATER 1813
ET FUND OG LITT FORSKNING

AF

ØYVIND ANKER

Prolog. I 1958 døde en stor norsk boksamler og bokelsker: *Ivar Fliflet*, – en av stifterne av Bibliofilklubben. Hans boksamling som omfattet ca. 5000 bind, blev kjøpt av Damms Antikvariat, som med sin energiske leder *Claes Nyegaard* noen år senere foretok et utvalg av samlingen og foranstaltet en 3 dagers auksjon, som samtidig var en innvielse av antikvariats nyinnkjøpte eiendom Bokhuset – tidligere bokhandler J.W. Cappellens privatbolig. Det blev en celeber auksjon for alle oss som var tilstede og med et prisnivå som var nesten sensasjonelt; for *Claes Nyegaard* som for norsk antikvarbokhandel var auksjonen skjelssettende.

Resten av *Ivar Fliflets* samling blev stående i Bokhusets hyller, og det var under en „plukking“ av allehånde barnebøker, operatekster og teaterhistoriske verk her, at det plutselig glimtet: Hvad var det som stod i hyllen, øverst tilvenstre. Tilbake: jo, det var faktisk et uanselig grått pappbind med „Hamlet“ fra *Peter Foersom's* oversettelse af „William Shakspeares's[!] tragiske Værker“ i 1. binds 2. utgave fra 1811, men teksten hadde strykninger, interfolierte blad og en innskrift. Eksemplaret blev omgående erhvervet, og viste sig å være unikt. Langsommelige studier fulgte, men da jeg under et opphold i København en dag kom til å vise professor *Torben Krogh* mitt funn og fortelle ham om min tanke: å skrive om den første Shakespeare-oppførelse i Danmark, sa han: „De skal få all mulig hjelp her i Det Kongelige Teaters bibliotek“, – og det hadde jeg fått allerede, – „men jeg er på en måte 'ked af det', for jeg har selv et semester holdt forelesninger om dette, og tenkt . . .“ Jeg lot ham ikke være i tvil. *Torben Krogh* hadde både ved sine skrifter og ikke minst ved sin generøse hjelp til mitt arbeide „Den danske teatermaleren *Troels Lund* og *Christiania Theater*“ bragt mig i en takknemlighets-

gjeld, som aldri kan utslettes. Torben Krogh kom ikke til å utføre sin idé, men en fin begynnelse blev gjort av Torben Kroghs hustru Karen Krogh, som i 1964 gav en oversikt over „Hamlet“-forestillingene i Danmark nedigjennem tidene,¹⁾ og naturlig nok ofret 7 av de 50 tekstsidene til en tildels detaljerik omtale av forestillingen i 1813. Den store danske teaterforsker er ikke lenger blandt oss. Min respekt for ham og hans gjerning er så levende at jeg i efterfølgende studie bare har villet peke på noen sider av den nærliggende oppgave som hans danske kolleger og elever i sin tid vil ta opp til en langt bredere behandling.

Det var prestesønnen, skuespilleren, filologen og dikteren *Peter Foersom* (1777-1817) som sterkest hadde ivret for å gjøre Shakespeare tilgjengelig for sine landsmenn, først ved å oversette hans verker til dansk (1807-18), og dernest ved å foreslå hans dramaer oppført på landets hovedscene, hvor han siden 1799 var „kongelig Skuespiller“. Foersoms gode venn og beundrer Adam Oehlenschläger skrev om oversettelsene at de vel kunne trenge til beriktigelse og en smule „Filen“, men Shakespeare brukte heller ikke fil og i Foersoms „ildfulde Fordanskning træder den egentlige Shakespeare ofte stærkere frem, end i A.W.Schlegels stundom altfor korrekte og pæne Fortydskninger“.²⁾ Allerede i 1803 hadde Foersom innlevert „Julius Cæsar“ til skuespilldireksjonen, men fått avslag.³⁾ Først i sitt efterord til „Kong Lear“ (2. utg. 1811, s. 223) kunne Foersom meddele: „Nu kan jeg glæde Shakespears Venner med den Tidende, at Ridder og Theaterdirecteur *Rahbek* har indrettet Hamlet til Opførelse paa vor Skueplads“. Da beslutningen blev offisiell, kom det som en selvfølge at Foersom selv skulle kreere tittelrollen. Han var blitt 36 år gammel og det var trekløveret K. L. Rahbek, Frederik Schwarz og Foersom som skulle bære det første Shakespeareverk frem for et dansk teaterpublikum. Seier eller nederlag?

Teksten. Det fundne komplette regieksemplar av „Hamlet“ som nu tilhører Det kongelige Bibliotek⁴⁾ har på permens innside med blekk: „Opført førstegang d: 12 Maÿ 1813“; på smusstittelbladet, med samme hånd med blekk: „Hr. Instructeur Schwarz Ridder d: 16de Maÿ 1812.“, derfor her kalt „S“. Det inneholder en rekke strykninger med blekk i den trykte tekst; hertil kommer 9 interfolierte blad⁵⁾ med omarbeidede (nye) tekstinnskudd. Endelig er der enkelte steder med blyant understreket endel tekststeder; de går gjerne på rekvisitter og/eller kostymering.⁶⁾

Et spørsmål må straks stilles: er „S“-eksemplaret unikt? Hertil må svares både ja og nei og kanskje. Teatrets journal⁷⁾ forteller at det den 7/5-1812 blev utdelt rollehefter til de respektive skuespillere. 9 (muligens 10) fikk *trykte* roller; noen av hovedaktørene har da vel fått hele teksten.

Peter Foersom, tegnet av W. Heuer 1810. Forelegg for sticket i Foersoms Digte 1818.
Teaterhistorisk Museum, Christiansborg. Originalens størrelse 9 × 6,5 cm.

17 andre måtte nøye sig med *skrevne* rollehefter. Det nevnes intet om særskilt suffløreksemplar. Av journalen ses videre at „Instructeur Schwarz“ var på prøvene 2/5, 5/5, 9/5, 11/5[?] og „ved Prøve og Forestilling“ 12/5-1813.⁸⁾ Det var „Hr. Schwarz“, d.v.s. Schwarz junior som hadde suffliten. – Nevnes må også at det i Kgl. Teaters Bibliotek finnes et (ufullstendig,) trykt eksemplar av „Hamlet“ i samme utgave som „S“; det har en rekke strykninger (og innskudd) identiske med „S“, og dessuten en god del strykninger utover „S“. Men K.T.B.s eksemplar mangler hele 56 sider av tekstens 232 trykte sider, og et interfoliert blad s. 91-92 mangler likeledes.⁹⁾

Under arbeidet med utformningen av nærværende oversiktsartikkel dukket det opp et tredje eksemplar av „Hamlet“-utgaven fra 1811 som også var brukt ved innstuderingen av dramaet 1812/13. Det tilhører den kjente antikvarbokhandler og bokhistoriker *Finn Bockmann* i Aarhus, som selv har presentert sitt funn i tidsskriftet *Almanak* 1968/69.¹⁰⁾ Bockmanns eksemplar (heretter kalt „B“) er autentisk nok: det bærer på smusstitelblad og på s. [5] rundstempel med Frederik VI.s initialer med krone og i randen følgende tekst: „DET KONGELIGE TEATER TILHØRENDE“. Bockmann fant eksemplaret i en teaterhistorisk samling i Aarhus og spør forbauset hvordan i all verden eksemplaret kan være kommet utenfor Det kgl. Teaters mure? Eksemplaret forteller, synes jeg, selv grunden: det er i den grad velbrukt, tildels ganske slitt og smussig, at det ikke falt noen inn å oppbevare det. Det er ganske enkelt blitt kassert eller ikke innkalt fra den siste, som hadde det utlånt, fordi det ikke lenger var tjenlig. Dette skal nevnes, fordi det jevnlig kommer inn til antikvariater og biblioteker slike eksemplarer av skuespilltekster, som har vært brukt og som folk flest mener ingen verdi har. Tallrike denslags tekster blir sikkert også kastet. Og så er kanskje eksemplarene fulle av anmerkninger som er en primærkilde for teaterhistorikerne. Finn Bockmann forstod hvad han hadde fått mellom hendene. Måtte andre også vise samme årvåkenhet!

„B“ er i henseende til den trykte tekst identisk med „S“; et blad av teksten (s. 223-24) mangler og likeledes mangler mellemtittelbladet til Foersoms efterord [s. 233-34]: „Om/ Sørgespillet/ Hamlet/ Prinds af Danmark.“ „B“ er innbundet i et pappbind med marmorert overtrekk; ved innbindingen (ombindingen? i midten av 19. årh.?) er såvel tekstsidene som de interfolierte blad blitt endel beskåret, slik at noen av de skriftlige endringer på tekstsiden og interfolierte blad delvis er gått tapt; et av de interfolierte blad er borte og et annet feilplasert.

Hvad forteller Bockmanns funn? Man kunne være fristet til å kalle

„B“ et arkeologisk funn. Dersom man nemlig gjennemgår „B“, konstaterer man raskt en rekke forskjellige lag, både m. h. t. de personer, som har brukt eksemplaret ned igjennem de 50-60 år rolleboken har vært ut- og innlevert til Kgl. Teater, og m. h. t. den teksten, som blev brukt ved de forskjellige oppsetninger av „Hamlet“, 1813-16, 1826 og 1851.

På innsiden av permen står det med blekk: „Laertes Hr. Liebe/ fra Regiss. i April 1813“ og nedenunder følger (ikke helt korrekte) anførsler om når Georg Julius Liebe spilte HAMLET 1813-16. „April 1813“? Når man vet at rolletildelingen var bestemt og tekster utlevert de respektive rolleinnhavere allerede 7/5-1812, stusser man over at Liebe først fikk sitt eksemplar i april 1813. Forklaringen er enkel nok: Liebe var først tildelt rollen som ROSENKRANTZ, mens H. A. Clausen skulle spille LAERTES; Clausen gikk ut og Liebe kunne gi sitt rollehefte for ROSENKRANTZ til Enholm. „B“ er altså Liebes tekstbok i 1813. – På smusstitelbladet fortsettes rekken av LAERTES-spillere: Corfitz Seemann fikk rollen utlevert fra „Regisseuren 11. Nov. 1825“. Dernest fulgte Wilhelm Holst (1851). – Men „B“ gjorde ikke bare tjeneste som rollebok for LAERTES. På et senere tidspunkt synes „B“ også å ha vært brukt for MARCELLUS og utlevert „Hr. Nyrop d. 13 Mai 1872 A. Fredstrup“, står det, og det er da også satt blyantkryss gjennom hele Akt I for MARCELLUS-replikker. Hvad kan det gjelde? „Hamlet“ blev ikke spilt i 1872, og Nyrop spilte overhovedet ikke i noen „Hamlet“-forestilling.

Hvad kan det sikte til? Det er mulig at K. T. B.s eksemplar kan gi en pekepind. I dette står nemlig på omslagets innside: „Raynoldo. [!] Hr. Carlsen./ D. 18. Mai 1872/ 4-6-78 [ulest navn].“ Her er åpenbart en sammenheng, men hvilken? Det er tillatt å gjette. – Som et kuriosum kan nevnes at Nyrop faktisk utførte MARCELLUS' parti i „Hamlet“, men det var i A. Thomas' opera „Hamlet“, oppført på det Kgl. Teater 1881.

På listen i „B“ over Personer er det med blekk tilføyet navnene på dem som innehadde de respektive roller i 1813, men ved flere personer er det først oppført navnene på de skuespillere som var påtenkt i 1812: for LAERTES er Clausen overstrøket og Liebe tilføyet, Liebe (som ROSENKRANTZ) overstrøket og Enholm tilføyet; for GERTRUDE er først oppført Md. Astrup, erstattet med Md. Dahlén; for OPHELIA står fremdeles oppført Md. Heger, mens Jfr. Olsen fikk rollen. Ellers er utover de trykte rollenavn med blekk tilføyet både roller og innehavere i 1813 for alle de andre skuespillerne. Bare dette bekrefter at „B“ var K. T. B.s eksemplar med alle anførsler fra teaterregissørens side.

Muligheten for at atter andre eksemplarer enn „S“ og „B“ kan dukke opp, – K. L. Rahbeks, Foersoms, sufflørens, – er tilstede. For efterfølgende

fremstilling regnes det med at „S“ faktisk er det eksemplar Schwarz fikk utlevert, og vel også brukte.

Endringene i den trykte tekst. Enhver som har beskjeftiget sig med „Hamlet“ som scenisk drama, vet at de 5 aktene med tilsammen 20 scener, efter det ytre er serdeles omfangsrikt og at det så å si er selvmord for et teater å tenke på å oppføre hele verket. Også når det gjelder krav til dekorasjoner, er „Hamlet“ som sceneverk krevende: det foreskrives ti eller elve forskjellige dekorasjoner, 5 eksteriorer og 5-6 interiorer, og endelig: antallet av opptredende med selvstendige roller er meget stort: 20 mannsroller, to kvinneroller og hertil et stort statisteri. Når K. L. Rahbek (og Foersom) skulle „indrete“ verket for scenen, ville de nødvendigvis først og fremst måtte ha en forkortelse og innskrenkning for øye. Heri ville de bare følge den praksis som forlengst var etablert i England og Tyskland. Den store Friedrich Schröder hadde i Hamburg 1776 „verschrödert“ teksten til et minimum, som lot sig spille i 6 dekorasjoner. Rahbek fulgte ikke hans eksempel og var inderlig forarget over Schröder's Akt 5, hvor han laget „lykkelig Udgang“, d.v.s. LAERTES og HAMLET levde videre.¹¹⁾ – Også et annet hensyn måtte tekstbearbeideren ta: de „anstødelige“ uttrykk måtte enten strykes eller også omskrives til det Foersom kalte „formildede Læsemaader til Theatrenes Brug“. Den endrede tekst „S“ forteller om hvordan det blev tatt hensyn til alle disse momenter.

Forkortelsene. Teller man *tekstlinjene* i Foersoms oversettelse, kommer man til ca. 4400 linjer; ved oppførelsen hadde man beholdt ca. 3760 linjer, så strykningene var faktisk relativt beskjedne.¹²⁾ K. L. Rahbek kommenterte i sitt blad „Dagen“ 11/5-1813 ikke uten en viss stolthet sitt og Foersoms arbeide: De hadde behandlet „dette Mesterværk med al den Ærbødighed, det har saa hellig en Fordring paa“ og Rahbek kunne forsikre at „det neppe i selve England, end sige i Tydskland eller Frankrig spilles med mindre eller færre Forandringer“ enn i Kjøbenhavn. Rahbek nevner spesielt at man ikke ville gi dramaet den endring som Schröder hadde foretatt i Tyskland, og hverken scenene med Reynaldo eller scenene med Graverkarlene, som man hadde sløffet både i Tyskland og England, hadde Rahbek og Foersom skåret vekk.¹³⁾ Det viste sig imidlertid at forestillingen allikevel blev for lang – for publikum: foran 2. (og siste) gangs oppførelse av „Hamlet“ 22/5-1813 opplyste Rahbek i „Dagen“ at det nu var foretatt ytterligere „Forkortninger og Udeladelser“.¹⁴⁾

Her skal bare nevnes endel av de større og viktigere forkortelser. I *Personlisten* er strøket VOLTIMAND, CORNELIUS, EN GESANDT; FORTINBRAS.¹⁵⁾ Dette medfører at alle de (del)scener, hvor disse opptrer eller omtales, er skåret vekk. Et ekstra moment blev samtidig oppnådd: Når dramaet

Onsdagen den 12 Mai 1813, Kl. 7,
bliver paa det Kongelige Theater, opført:

Hamlet, Prinds af Danmark,
nyt Sørgeſpil i 5 Acter af Schakſpeare, overſat med Forandringer af
Sr. Skueſpiller Soerſom.

P e r ſ o n e r n e:

Claudius, Konge af Danmark	"	"	"	Sr. Olsen.
Hamlet, Søn af den forrige Konge og Broderſøn af den nu værende	"	"	"	" = Soerſom.
Polonius, ſverſte Kammerherre	"	"	"	" = Lindgreen.
Horatio, Hamlets Ven	"	"	"	" = Seger.
Laertes, Polonii Søn	"	"	"	" = Liebe.
Kolenfrang)	Soffolk	"	" = Enholm.
Guildenſtern			"	" = Lund.
Oerik, en Hofmand	"	"	"	" = Kind.
En Hofmand	"	"	"	" = Eilerſen.
En Præſt	"	"	"	" = Due.
Marcellus)	Søvdinger	"	" = Kongſted, ſen.
Bernardo			"	" = Haſe.
Franciſco, Scridemand	"	"	"	" = Kongſted, jun.
Reynalds, i Polonii Tienefte, og en Søemand	"	"	"	" = P. Poulsen.
Hamlets Fadere Haand	"	"	"	" = Haack.
Gertrude, Dronning i Danmark, Hamlets Moder	"	"	"	Md. Dahlen.
Ophelia, Polonii Datter	"	"	"	Jfr. Olsen.
Kongen i Skueſpillet	"	"	"	Sr. Kruse.
Dronningen i Skueſpillet	"	"	"	Md. Martens.
Prologus	"	"	"	Sr. Cetti.
Lucianus	"	"	"	" = Jordhſy.
En Tjener, og et Bud	"	"	"	" = Ledſe.
Førſte Graverkarl	"	"	"	" = C. Braun.
Anden Dito	"	"	"	" = Wilde.

NB. Logerne tilfalde Torſdags Abbonnenterne iſtædet for Torſdagen den 13 Mai

Indgangen aabnes Kl. 6.

Trykt hos Jørgen.

Gateplakat (og publikumsprogram) til Det Kgl. Teaters første Shakespeare-forestilling.
Originalens klummestørrelse 18,5 × 14,5 cm.

om „Hamlet, Prinds af Danmark“ var valgt til å introdusere Shakespeare for et dansk teaterpublikum, var det neppe helt tilfeldig. Handlingen foregår i Helsingør og dramaet utspilles hovedsakelig mellom danske personer; ved å kutte ut FORTINBRAS-motivet fikk man både konsentrert dramaet og gjort det heldansk.

Akt I. Ved strykning i KONGEN's ord til HAMLET (19,21-26 - 20,1-7) om å bære sorg for sin far, tapes en del av den hårde, men treffende karakteristikk av en „umandig Sorg“, som får HAMLET til å reagere i sin monolog (21,10 flg.). – Sløyfningen av POLONIUS' formaning til LAERTES (32,10-27 - 33,1-6) med de i og for sig vakre farsråd, gjør bildet av POLONIUS krassere.

Akt II inneholder relativt få strykninger av betydning. Strøket er ROSENKRANTZ' samtale med HAMLET om teaterforholdene (79,18-81,3).

Akt III. Oppsiktsvekkende er utelatelsen av HAMLET's lange tale om skuespillerkunsten i Akt III/Sc. 2 (104,25-27 - 107,1-5).¹⁶) Det er vanskelig å tenke sig at ordene er strøket av forkortelseshensyn, i første omgang. Foersom hadde 1811/1812, mens han syslet med 2. utgave av sin „Hamlet“, skrevet en artikkel: „Hamlet paa det engelske Theater i ældre og nyere Tider“,¹⁷) innledningsvis nevnt at det nu var begrundet håp om å få se „Hamlet“ oppført; Foersom har derpå et lite avsnitt nettopp om „Hamlets Formaning“: den blev meget tidlig utelatt på engelske scener, „indtil Garrick igjen vakte den tillive“. Og Foersom tilføyer: „Maaskee vilde den ogsaa have klinget heel ilde i manges midlertidig Hamletspillere's Mund“. „Midlertidig“ (ikke „middelmaadig“, som man kan se det citert) må her bety: „i mellemtiden“, d.v.s. i tiden mellem siste gang Thomas Betterton hadde tatt med talen om skuespillerkunsten i sin Hamlet-fremstilling 1709 og til David Garrick igjen tok den med. Men når Foersom ikke tok talen med, skjønt han vurderte den så høyt, mon det var, fordi mange av skuespillerne ved det Kgl. Teater på den tid syndet mot Shakespeares ord (i HAMLET's munn)? Eller, snarere kanskje, blev avsnittet strøket, i annen omgang? fordi Foersom var overanstrengt? Han hadde et par dager i april 1813 vært syk-meldt, og da „Hamlet“ blev spilt for 2. (og sidste) gang, notertes det i teaterjournalen: „Hr. Foersom erklærede efter Forestillingen at han ikke kunde spille paa Mandag [d: 24/5], da han befandt sig meget svag“. Overskou¹⁸) gjengir en begeistret Christen Pram's ord, da Pram efter Akt III talte med teaterdirektøren etatsråd G.H.Olsen: „Det er dog en mageløs Fornøielse at see den herlige Foersom i Aften. Alt, hvad der er af dygtigt i Karlen, baade Ondt og Godt, er som forklaret ved at det har faaet Shakespeareske Udtryk. Men han brændte ogsaa ud af lutter Geist!

Spiller han Hamlet fem Gange i een Vinter, er han Pinedød Aske inden han seer Vaar!“ Men spørsmålet om hvorfor avsnittet blev sløffet, er ikke løst.

I Akt III/Sc. 2 (112,20-26 - 113,12) er i „S“ *ikke* strøket Pantomime-scenen, som ifølge Karen Krogh allikevel var tatt bort, – var det ved 2. forestilling? ¹⁹⁾

I Akt III/Sc. 4 er utelatt (som også i „B“) en vesentlig del av slutt-opptrinnet mellom HAMLET og DRONNINGEN (144,12-27 og 145-146), og Rahbek/Foersom har avrundet den forkortede sluttreplikk av HAMLET med: „God Nat! endnu eengang god Nat, min Moder!“ Strykningen gjør at man undgår de drøye (oppfarende) ordene fra HAMLET til moren, og likeledes slipper å se HAMLET bære POLONIUS' lik ut. Og HAMLET's (nye) replikk til sin mor mildner forholdet mellom dem. Man tror halvveis at DRONNINGEN skal greie å gjennomføre sin sønns råd om å sky legemlig samkvem med KONGEN.

I Akt IV/Sc. 7 (sluttscenen av akten) forekommer samtalen mellom KONGEN og LAERTES. Han er nu blitt orientert av KONGEN om at det var HAMLET „som dræbte Eders ædle Fader“, og nu også stod KONGEN efter livet, og videre at det var HAMLET som var skyld i at OPHELIA var „til Fortvivelse dreven“. LAERTES vil hevne sig, men KONGEN råder ennu til fred. Da kommer budet med brev fra HAMLET, som viser at KONGEN's plan om å få bragt HAMLET avdage i England, har sviktet. Nu blir KONGEN redd, og egger LAERTES til kamp. LAERTES er ikke i tvil. Han ville drepe ham om det så var „i Herrens Tempel!“ KONGEN røper sin plan: LAERTES og HAMLET skal vise hvem som er dyktigst i fektekunsten, og da HAMLET er „ærlig, ædel, fri for List“ sier KONGEN, vil han neppe undersøke våpnene så nøye. LAERTES kunne velge en „hvas tilspidset Klinge og med et færdigt Stød giengielde ham for Eders Fader“. LAERTES er villig, men har selv et tillegg: han har en salve, „saa giftig at naar Blod kun sees efter en Kniv, som deri dyppedes“, er døden viss. LAERTES vil forgifte våpnet. – LAERTES' ord om dette er – naturligvis – strøket i „S“. Som man vil se av den endrede Akt V's slutt, skal LAERTES ikke bare fortsatt være i live, men han skal bli KONGEN's efterfølger på Danmarks trone. Eftersom det er LAERTES, den vordende konge, som skal drepe HAMLET, tronarvingen, kan dette ikke skje i uærlig kamp: 184,9-17 er strøket i „S“. På den måten skyves enda mere skyld over på KONGEN. – Merkelig nok er det forsømt i „S“ å stryke ordene i KONGEN's svar, 185,6-7 „hvis Jeres Gift han undgaer“, („skal min staae Prøve“), – ordene er sikkert kuttet ut ved forestillingen; i „B“ er de strøket, og ordet „Plan“ føyet til.

Akt V. I Sc. 1 (graverscenen) er det foretatt endel strykninger, dels slike som skjer av forkortelseshensyn,²⁰⁾ dels p. g. a. det noe krasse innhold: FØRSTE GRAVERKARL's skildring (198,15-27 - 199,1 delvis). – I scenen ved OPHELIA's gravlegging (201-206) er det gjort en endring som går på dekorasjonen. Som det nedenfor vil bli omtalt, foregår gravleggingen med stort opptog (i ekte teaterregi fra dengang); kisten blir stående midt på scenen og etter den trykte tekst skal LAERTES springe ned i graven (203,1-3). Sceneanvisningen er endret til: „(kaster sig paa Kisten)“ og i teksten noen linjer foran er LAERTES' ord „Hold Jorden en Stund tilbage“ endret til „Hold endnu en Stund tilbage“. Sceneanvisningen „han springer i Graven“ utgår og likeledes anvisningen „de stige op af Graven“.

Fra side 220,4 til 232 følger først fektescenen til 229,2, derpå varslet om at FORTINBRAS med sin hær kommer og hele scenen med FORTINBRAS akten ut. I disse opptrin er det både skåret vekk, endret og omplasert såvidt meget, at det vil være nødvendig å gjengi teksten, slik den kom til å se ut, fra og med 225,18. Det vil være praktisk å nevne noe om hvad endringen går ut på. Som i den trykte tekst har HAMLET og LAERTES mottatt sine våpen av KONGEN; LAERTES bytter sitt, d.v.s. (man må tro at) det er et våpen med skarp spiss, han nu har. HAMLET vinner de to første støtene, DRONNINGEN har ønsket ham tillykke ved å drikke av det forgiftede beger, som hun derpå rekker HAMLET; han avslår: „Jeg tør endnu ei drikke, Fru; – strax.“ Nu vil LAERTES ramme HAMLET. KONGEN tirrer ham: „Jeg troet det ei“, og LAERTES' svar viser at han er klar over at „en Stemme i mit Inderste er næsten derimod“. Kampen tar til igjen, et uavgjort utfall og LAERTES roper til HAMLET: „Nu vogt Jer!“ Herifra begynner den endrede avslutning.

Det første som nu strykes er sceneanvisningen „(LAERTES saarer HAMLET; derpaa i Stridens Hede ombyttes Rapirerne, og HAMLET saarer LAERTES)“,²¹⁾ d.v.s. her ville LAERTES ha fått sitt dødbringende *forgiftede* sår. HAMLET og LAERTES er fremdeles begge usåret, og følgelig strykes 226,3-10, og handlingen går rett på at DRONNINGEN „falder“, – her betyr sceneanvisningen vel nærmest: falder om, ned i sin stol. Teaterkotymen dengang tilsa at en mann som døde på scenen, skulle falle så lang han var, mens en kvinne derimot skulle synke sammen i en stol. DRONNINGEN's avskjedsord til HAMLET,²²⁾ hvor hun røper at hun er blitt forgiftet, – hun må ha forstått det av KONGEN's advarsel: „Drik det ei!“ – er blitt tydeliggjort: istedetfor „O nei – nei! Drikken, Drikken –“ som svar til KONGEN's ord om: „Hun faldt i Afmagt, da hun saae Blod“, – (ord som iøvrig ikke lenger stemmer, ingen er ennu såret, ordene er da også strøket

og end i denne Sammedal med Smerte
for at fortælle min Hiforie. —

(Svigermoderens længe borte og fattige
søster-hind-afgørelse)

~~Stier?~~
Fortindras, som kommer
med Gidt fra Polen, hilser mig sig i orden
de Gendehud fra England, som nu ligger

Samlet.

O min Horatio, jeg sofer Døden;
den stærke Gift hver Gnist af Liv udslukker;
jeg er optredt dette Pund fra England:

men Natget træffer Fortindras; det spæner jeg,
og bændte min Stemme syder for ham.
Kundgør ham dets; sig ham Etiebens Gang —
det midste med det første, som har vundet,
Det øvrige er Længsel.

(han døer).

Horatio

Ne nu brister

et ædelt Hjerte: — Hulde Prinds god Nat,
og Engle = Skarer sønge dig til Hvile! —
Svi det der Trummer på?

~~(Svigermoderens søster-hind-afgørelse)~~

##

Myt, længe Mord! i Carakt. Laertes
for Pater's Hæder! Lænde foros Mady.
Saw ut af Argos's gamle kung. Hæder!
og slægtens indvi. Hæderen byder for fæm!

Laertes

O arls, fæmmer fæmmer. fæmmer
fæmmer fæmmer i den nye fæmmer!
at det fæmmer fæmmer i den nye fæmmer!
for mange fæmmer!

fæmmer pag. 231/

Kgl. Bibls eksemplar av Foersoms Shakespeare-oversettelse, 2. utg., I, 229 med tilhørende interfolierte blad, som eksempel på tekstbearbeidelsen for oppførelsen 1813. Originalens størrelse.

i „B“) –, sier hun: „O nei – Hiint Bæger! – Gift!“ Dermed får HAMLET ikke bare vite at hun er forgiftet, men vet at det er gift i *begret*.

Strøket blir nu også alle replikker og sceneanvisninger som blir nødvendige for at den nye avslutning skal være logisk: Straks efter at HAMLET ser at DRONNINGEN dør, roper han (som i den trykte tekst) „O, Dievle-Ondskab!“ og sier til sitt våpen: „Saa gjør da dit Værk!“ med sceneanvisningen „(stikker KONGEN)“. Hele det mellemliggende avsnitt²³⁾ er gått ut, eller m. a. o. den døende LAERTES' ord til HAMLET om at klingen var „tilspidset og forgiftet“ og at DRONNINGEN drakk gift, måtte strykes. – Teksten fortsetter som i den trykte utgaven inntil „KONGEN dør“, men så trenges det helt ny tekst. I stedet for LAERTES' avskjedsord til HAMLET,²⁴⁾ har Rahbek/Foersom formet en rekke „nye“ replikker.²⁵⁾ Gangen i handlingen blir da: LAERTES sårer HAMLET dødelig. HORATIO vil angripe LAERTES, men stanses av HAMLET. Replikkene er her helt nye, men i det følgende forsøker Rahbek/Foersom med nennsom hånd å bruke de ord som passer av den forhåndenværende trykte tekst, med nødvendig „Indretning“. Ordene fra LAERTES om KONGEN, som dør: „Ham skeer sin Ret“, blir nu brukt av HAMLET om ham selv. Og når den døende LAERTES ber HAMLET, at han ikke skal la „mit og min Faders Blod“ komme på ham, tar HAMLET i den nye versjon også OPHELIA med: „ei komme din Faders eller hendes Blod paa mig, ei heller mit paa Dig“. Som kommentar (ny replikk) sier LAERTES, stille, beveget: „O ædle Hamlet! O leev!“, med tilføyet (ny) sceneanvisning, som understreker LAERTES' sinnsstemning: (staaer maaløs.)“ Strøket blir HAMLET's ord: „Det fri Dig Gud fra! Jeg gaaer heden med dig. –“²⁶⁾ og i den følgende linje: „Jeg dør, Horatio: – Ulykkelige Dronning, farvel!“ strykes „Horatio“, så HAMLET's ord får en mere allmen karakter, rettet til alle på scenen, og det stakkåndete ved HAMLET's tankegang virker nu enn mere gripende. Derpå kommer den direkte henvendelse til HORATIO: „Sec, jeg dør.“

Igjen fordres en strykning: sceneanvisningen om „Krigsmarsch“, og OSRICK's ord, som varsler FORTINBRAS' komme.²⁷⁾ HAMLET fortsetter bare henvendt til HORATIO: han „føler Døden“ nærme sig. I den *trykte tekst* følger nu ordene av HAMLET med hans bekymring for hvem som skal bli hans efterfølger på tronen, han spår at valget faller på FORTINBRAS og ber HORATIO fortelle FORTINBRAS dette og ellers berette om den „Skieb-nens Gang, det mindste med det største“ som hadde ført til tragedien. I den *endrede tekst* er satt til tre nye linjer: „Nys, danske Mænd etc.“, der HAMLET maner danskene til å velge LAERTES til ny konge. Merkelig nok er linjene (229,16-17) „Kundgjørd ham dette etc.“ strøket, og man kommer litt uformidlet over til HAMLET's dødsord: „Det øvrige er Taushed.“

Igjen fordres endring: Halvverset og sceneanvisningen, som forteller at FORTINBRAS kommer,²⁸) er strøket. I stedet får LAERTES 4 linjer, formet som en siste hilsen til HAMLET, – linjene er med små endringer hentet fra FORTINBRAS' replikk i det følgende;²⁹) ordet „Skud“ er skiftet ut med „Slag“ (men beholdt i „B“!), som blir mindre direkte. Ellers er hele side 230 strøket og HORATIO begynner sin replikk³⁰) med et (nytt) innskudd: „I har hørt hans Ord:“ og i neste linje erstattes ordet „saa“ med „– thi“, d.v.s. ifølge HAMLET's ord, byder jeg o.s.v..

Ombytningen av FORTINBRAS mot LAERTES byder, – i tekstmessig henseende, – ikke på større vanskeligheter. LAERTES kan overta FORTINBRAS' ord som sine egne; det er LAERTES som nu skal bli konge.³¹) Bare i de aller siste linjene er det foretatt en endring, og endringen er viktig. LAERTES (FORTINBRAS) har allerede gitt ordre om at „fire Hovedsmænd“ skal bære HAMLET „med festlig Krigerpragt til Skueborgen“, og han har forordnet at „foran hans Vandring“ skal det lyde „Krigerens Musik“ og være ceremoniell som for „Helte“. Men med dette påbud *slutter* den endrede tekst, og den lange sceneanvisning³²) „(Sørgemarsch. De gaac ud, bærende de døde Legemer, hvorpaa Kartoverne løsnes.)“³³), reduseres til „Sørgemarsch“. Ordene om at hovedsmennene skulle komme frem og ta med sig de døde, er strøket og likedan ordren om at „Hæren“ skulle skyte. Tilbake er bare „Sørgemarsch“ og „Teppet falder“. Det er fristende å tenke sig at man her tok sikte på en sterk forenkling av sluttta-
blået, og at mens teppet *sakte* falt, ordnet sørgetoget (= Sørgemarsch) sig langsomt.

Akt V: Den endrede avslutning.

[s. 225:18]

LAERTES

Nu vogt Jer!

KONGEN

Skil dem ad; de er i Hede.

HAMLET

Nei, kom igjen!

(Dronningen falder.)

OSRICK

Ha! sørg for Dronningen.

[s. 226]

HAMLET

Hvad fattes Dronningen?

KONGEN

Hun faldt i Afmagt
da hun saae Blod.

DRONNINGEN

O nei – Hiint Bæger! – Gift!
O Hamlet, elskte Søn! – Jeg er forgiven.
(døer)

HAMLET

O, Dievle-Ondskab. Saa gjør da dit Værk!
(stikker Kongen)

[s. 227]

OSRICK og HERRERNE

Forræderie! Forræderie!

KONGEN

O, Venner! frelser mig! Jeg er kun saaret.

HAMLET

Her, du Blodskiænder! du mordtørstige,
fordømte Dannerkonge! Drik dit Bæger! –
Er Perlen her endnu? – Følg med min Moder!
(Kongen døer.)

LAERTES

Ha Morder! myrder du tilsidst din Konge,
din Fader? Gaac da selv til min du myrded!
(giennemborer ham.)

HORATIO

(vil angribe Laertes)

O Hamlet! Hævn!

HAMLET

Hold inde! jeg befaler!
min Ven, Horatio! har du mig kiær! –
Hold inde, danske Mænd! mig skeer min Ret:
Blod kræver Blod! Blod ligger tungt paa mig,
hans Faders og hans Søsters! – O Laertes,
byt din Tilgivelse med min: ei komme
din Faders eller hendes Blod paa mig,
ei heller mit paa Dig!

LAERTES

O ædle Hamlet!

O leev!

(staaer som maaløs)

HAMLET

[s. 228]

Jeg døer. – Ulykkelige Dronning,
farvel! – I som ved dette Sørgespil
staae blege, rystende, som er kun stumme
Personer og Tilhørere ved Sagen!
hvis Tid mig undtes; – men stræng Stævning lyder
fra Dødens ubevægelige Domstol –
O da – da kunde jeg kundgiøre Jer –
Men lad det fare! See, jeg døer, Horatio!
du lever: o forklar mig og min Sag
for dem, som gaae i Mørket!

HORATIO

Troe ei dette!

Jeg er en Oldtids Romer, ingen Dansk,
end er her Gift!

HAMLET

Saasandt du est en Mand,

saa rækker du mig Bægeret! – O slip!
Ved Himlene. Nei, jeg vil have det. –
O Gud, Horatio! hvilket saaret Navn
vil leve efter mig, naar Tingene
i Mulm og Mørke saa begravne ligge!
Bar du mig nogensinde i dit Hierte,
da fjern dig end en Stund fra Saligheden
og aand i denne Jammerdal med Smerte
for at fortælle min Historie. –
O min Horatio, jeg føler Døden;
den stærke Gift hver Gnist af Liv udslukker;
Nys, danske Mænd! udraabte I Laertes
til Eders Konge! Hævder Eders Valg!
Han er af Rigets gamle Kongeslægt,
og døende min Stemme lyder for ham!
Det øvrige er Taushed.

[s. 229-30]

(han døer)

HORATIO

Ak, nu brister
et ædelt Hierte: – Hulde Prinds, god Nat,
og Engle-Skarer synge dig til Hvile! –

LAERTES

O ædle, fromme Hamlet! stolte Død
Hvad Høitid holdes i din evige Celle
at du saa blodig med eet Slag har fældet
saa mange Fyrster!

[s. 231]

HORATIO

I har hørt hans Ord:
thi byd, at disse Legemer fremstilles
høit paa en Skueborg for Alles Øine,
og lad mig derfra aabenbare Verden,
som veed det ei, hvorledes det gik til.
Saa skal I høre mig forkynde Eder
om Blodskam, blodig, unaturlig Daad;
tilfældig Straf, Manddrab af Hændelse;
om Mord, saavel ved Sviig, som Vold; og nu
i Enden her feilslagne Planer, faldne
paa Ophavsmandens Hoved. Alt det kan jeg
kundgjøre sanddrue.

LAERTES

Lad os høre da;
og kald de Ædleste dertil. – Hvad mig
angaaer, modtager jeg med Sorg min Lykke.
Jeg har en gammel Ret til Danne[r]riget;
min Fordeel byder mig, at fordre det.

HORATIO

Derom at tale har en Røst paalagt mig,
som vel tør drage Stemmer efter sig.
Men lad det skee paa Stand, i denne Stund,
mens Folkets Sind endnu er vildt og oprørt;
at Rænker og Vildfarelse ei skulle
aarsage fleer' Ulykker, end de skeete.

LAERTES

Lad fire Hovedsmænd da bære Hamlet
 med festlig Krigerpragt til Skueborgen;
 Thi sandelig, var han paa Thronen kommen,
 høist kongelig og herlig var han vorden.
 Foran hans Vandring Krigerens Musik
 og Sørgehøitids-Skik, som over Helte,
 i høie Toner tale! –
 (Sørgemarch.) (Teppeet falder.)

[s. 232]

De formildede Læsemaader til Theatreens Brug er det ikke mange av i „Hamlet“-teksten. Noen er omtalt. I Akt III/Sc. 1 er det i samtalen mellom HAMLET og OPHELIA strøket 4 linjer;³⁴) i Akt III/Sc. 3 strøket ordene „Lugt, for alle Sandser blottet“. Karen Krogh³⁵) opplyser at den berømte linje hos Marcellus i Akt I/Sc. 4 (41,11) „Noget er raadent i den danske Stat“ med samt HORATIO's svar „Himlen vil raade Bod derpaa“ var strøket ved forestillingen. I „S“ er dette ikke fjernet og heller ikke i K. T. B.s eksemplar, derimot i „B“, men strykningen er jo høyst sannsynlig. Det samme gjælder om AANDEN's ord i den lange monolog til Hamlet (45,19-20): „Lad Danmarks kongelige Seng ei være et Utugts og et syndigt Blodskamsleie“, de er beholdt i „S“ og i „B“ og heller ikke strøket i K. T. B.s eksemplar. Derimot er i K. T. B. endret (88,4) „Horehistorie“ til „litterlig Historie“, men ikke i „S“ eller „B“.

Teksten i „B“. Vanskeligt er det å skille ut de enkelte lag i teksten, slik den foreligger i „B“. Det er uomtvistelig at alle strykninger i teksten, tilføyelser på trykksidene såvelsom på de interfolierte blad m.v. slik de forekommer i „S“, også (på et par undtagelser nær) forekommer i „B“, og utført på samme måte, av samme hånd. Det skal i nærværende oversikt bare nevnes litt om hvad teksten i „B“ forteller utover teksten i „S“; det er en fristende, men sikkert møysommelig oppgave å ta for sig *hele* komplekset til undersøkelse i detalj, men det får bli en fremtidig oppgave.

I „B“ forekommer det dels en god del strykninger i teksten utover „S“, og dels er flere av disse strykninger senere igjen opphevet. Dette siste forekommer hyppigst ved utprikkinger, dertil også ved ordet „siges“ skrevet i marginen. Enkelte steder er alderdommelige ord rettet til mer moderne sprogbruk; andre steder er det, hvor strykningene har vært store, (med senere hånd enn 1813) tilføyet overgangsreplikker. Tar man for sig endringene, er det mest iøynefallende trekk de store forkortelsene som er gjort i „B“ utover „S“. Rundt regnet er det i „B“ tatt vekk ytterligere ca. 700 tekstlinjer; i Akt I og II godt 200 linjer i hver akt, i Akt III ca. 190

og i Akt V ca. 100. Etter arten og innholdet er svært mange av strykningene skjedd av forkortelseshensyn og for å stramme inn dramaet, i regelen midt inne i lengre monologer, særlig i mange av HAMLET's resonnerende, springende replikker, som ikke hadde direkte tilknytning til handlingen; en del av hans (og OPHELIA's) vers o. l., som ikke ville savnes, er likeledes utelatt. I Akt II/Sc. 1 er hele dialogen mellom POLONIUS og REYNALDO (53.17-57.7) skåret vekk. Derimot er det i Akt V (218-19) beholdt det meste av samtalen mellom HAMLET-HORATIO-OSRICK, som er helt sløffet i „S“.

Spørsmålet er: Gjelder forkortelsene i „B“ for premieren 12/5-1813? eller for 2. forestilling 22/5-1813, eller for senere forestillinger? Spørsmålet kan neppe besvares med sikkerhet, men det er ikke usannsynlig at en god del av forkortelsene kan være foretatt foran oppførelsen 22/5-1813, – skjønt det må ha holdt hardt for skuespillerne (og suffløren) å passe på alle overspringningene og de nye stikkord i teksten. Meget sannsynlig er det at forkortelsene (også) har vært tatt hensyn til ved nyinnstuderingen av „Hamlet“ i 1826. Noe nærmere en rimelig forklaring vil den kunne gi, som tar for sig „B“ og K. T. B.-eksemplaret til sammenligning. Dette siste har nemlig på et interfoliert blad før teksten begynner, følgende innskrift: „Reynaldo/ Kongen i Skuespillet/ eller/ Første Skuespiller/ Hr. Hass/ Fra [ulest navn] d. 6 Nov. 1825.“ J. E. Hass spilte BERNARDO i 1813, men ikke senere. Han spilte KONGEN I SKUESPILLET fra 31/12-1814 (rollen senere kalt FØRSTE SKUESPILLER), mens han ifølge Aumont og Collin ikke spilte REYNALDO. Men dateringen 6/11-1825 er sikker nok: den gjelder nyinnstuderingen av „Hamlet“ 1825/26. Det fremgår ved en rask (ytre) sammenligning mellom teksten i (det defekte) K. T. B.-eksemplaret og teksten i „B“ at de har en lang rekke av ekstrastrykningene utover „S“ tilfelles. Siden nu „B“ blev utlevert som tekst for Corfitz Seemann som LAERTES 11/11-1825 og K. T. B.-eksemplaret blev utlevert Hass som KONGEN I SKUESPILLET 6/11-1825, må man ha lov til å tro at teksten i „B“ og K. T. B.-eksemplaret i hvertfall gjaldt ved nyinnstuderingen 1825/26. Der er mange interessante tekstendringer å iakta her, men vel å merke: også i 1826 bruker man den endrede avslutning i Akt V: LAERTES blir den nye konge i Danmark.

Forestillingen forberedes. Rollefordelingen (efter forslag av Foersom selv),³⁶⁾ var foretatt og teksten utlevert de medvirkende 7/5-1812; sesongen sluttet 30/5 og første forestilling i sesongen 1812/13 var 7/9-1812. Teaterjournalen forteller: „Onsd. 30 Sept. 1812. Oplæsning paa Hamlet.“ Denne leseprøve betydde ingenlunde at fra nu av og inntil våren 1813 blev det stadigvekk holdt prøver på „Hamlet“, men skuespillerne

skulle innimellem alle sine andre roller, langsomt begynne å gjøre sig fortrolige med „Hamlet“. Det viktigste var: Schwarz var kommet igang. *Frederik Schwarz* (1753-1838) hadde debutert som skuespiller ved det Kgl. Teater i 1773 og hadde ved siden av en rik kunstnerisk virksomhet ved scenen både som skuespiller og instruktør, utdypet sine kunnskaper om teater både ved studier og reiser. Schwarz nådde å spille tittelrollen i Oehlenschlägers „Palnatøke“, før han i 1810 tok avskjed som skuespiller og straks efter offisielt blev „Scenestructeur“ ved teatret; hans store samtidige Michael Rosing var nu på det nærmeste invalid. Noen måneder tidligere hadde Schwarz vel med tanke på sin fremtidige stilling innsendt et begrunnet forslag til kongen om en ny instruktørinstruks, – et teaterhistorisk meget interessant dokument,³⁷⁾ også fordi man her får se teaterdireksjonens relativt velvillige reaksjon, ved Hauch, Kierulf og Rahbek. Schwarz mente at instruktøren måtte få et langt videre ansvar for oppførelsene enn tidligere: instruktøren skulle studere og gjennomgranske ethvert nytt stykke når det gjaldt handlingens gang, situasjonene og karakterene, han skulle veilede hver enkelt skuespiller og samstemme spillet både m. h. t. „Action, Deklamation og det stumme Theaterspil“ og gripe inn, om ikke skuespillerne rettet sig efter det som var bestemt på forutgående prøve. Schwarz hadde moderne tanker om en instruktors arbeide. Selv om han i forslaget vel ikke gjorde annet enn å søke kodifisert endel av den praksis både Rosing og han selv hadde etablert og nu var opptatt av å avgrense innflytelse og medbestemmelse fra „Sceneinspecteurs“ og direksjonens side, kom Schwarz's idéer vel med for den oppgave han stod overfor. Skulle man tro Rahbek var Schwarz' „Hamlet“-forestilling utført med „Alt, hvad mere enn 40 Aars Kunsterfaring, Reiser, Læsning, Tænksomhed og Genie havde beriget ham med“.³⁸⁾ Et helt annet er om Schwarz virkelig fikk realisert sine intensjoner. Overskous omtale av forestillingen (bygget på Schwarz' utsagn) tyder nærmest på det motsatte.³⁹⁾

Rollelisten fra 7/5-1812 blev stort sett beholdt.⁴⁰⁾ De viktigste forandringer var at Mme Heger ikke som bestemt kom til å spille OPHELIA, men avga rollen til Jfr. Elisabeth Olsen. Teatrets høyt fortjente Mette Marie Astrup sendte sin rolle som DRONNINGEN tilbake; hun følte sig forbigått, fordi en annen hadde fått rollen som DRONNING ELISABETH i Schillers „Maria Stuart“. Til tross for at direksjonen i et komplimentøst brev forsikret henne om at det ikke hadde vært hensikten å „fortrædige“ henne, stod hun fast i sin beslutning, og Mme Dahlén fikk rollen. – Teaterjournalen er taus om „Hamlet“ inntil 6/3-1813, da „Hamlet“ finnes nevnt under „Nye Stykker i Mai; 7/4-1813 sattes premièren til

Dekorasjoner i „Hamlet“

Tekst- sider	Akt/ Scene	Foreskrevet i den trykte tekst (1811)	Efter bearbejdelsen for opførelsen 12/5-1813. Regie-protocol.	
5-15	I/1	Helsingør. En Skandse foran Kongens Borg	En lille Stad bag ved, nær- mere Tilskuerne – Skandse foran Kongens Borg	A
15-29	I/2	Riddersal i Konge- borgen	Sahlen fra Herman v. Unna	B
29-36	I/3	Et Værelse i Polonii Huus	Et Værelse fra Dyveke. Mø- enstrups	C
36-41	I/4	Skandsen	Decorationen fra p:5 [En lille Stad etc.]	A
41-52	I/5	En afsides Deel af Skandsen	Skov paa 3 Coulisser	D
53-59	II/1	Sal i Polonii Huus	Decorationen fra p:29 [Et Værelse fra Dyveke]	C
60-93	II/2	En Sal i Kongeborgen	Værelse fra N: Ebbesen	E
94-104	III/1	Sal i Kongeborgen	Værelse fra p:60. – [c: som foregående]	E
104-28	III/2	Sal i Kongeborgen	Den store Sahl fra Henrik d: 4des Jagt, hvori et lille ophøjet Theater	F
129-33	III/3	Et andet Værelse i Borgen	Værelse fra p:60 [Niels Ebbesen]	E
134-46	III/4	Et andet Værelse	Slotsherrens Værelse fra Dy- veke, behængt med Tapeter	G
147-49	IV/1	Sal i Kongeborgen	Værelse fra p:60 [Niels Ebbesen]	E
150-51	IV/2	En anden Sal i Kongens Borg	Samme [Niels Ebbesen]	E
152-56	IV/3	En anden Sal i Kongens Borg	D° [Niels Ebbesen]	E
156-60	IV/4	En Slette i Danmark	[Scenen sløifet]	
160-74	IV/5	Helsingør. En Sal i Kongens Borg	D° [Niels Ebbesen]	E
174-76	IV/6	En anden Sal i Kongeborgen	[Ikke angitt, men sansynlig- vis Niels Ebbesen]	E
176-87	IV/7	En anden Sal i Kongeborgen	Dannerhoffet [fra Niels Ebbesen Akt III]	H
188-206	V/1	En Kierkegaard	Kunde være Skov, hvori er anbragt flere Gravsteder	I?
207-32	V/2	En Sal i Kongeborgen	Dronningens Værelse fra Dyveke	J

11/5 og 2. og 3. forestilling til 17/5 og 26/5. Så kommer 2/5 - 22/5-1813 meddelelser om prøver og forestillinger som omtalt ovenfor. - I 1814 ba Foersom til sin benefice 26/2 om å få spille i „Søeofficererne“ av Tode, i stedet for „Hamlet“.

Dekorasjonene til „Hamlet“. Til instruktørens reglementsbestemte plikter hørte at han i samråd med administrerende direktør skulle inngi skriftlig forslag om såvel dekorasjoner som kostymer, men det var en kjent sak at man måtte være strengt økonomisk og så langt som mulig bruke av det som allerede var forhånden og som, med små forandringer, kunne settes sammen. - Teksten var i store trekk fastlagt, og av regi-protokollen ⁴¹⁾ kan man nu lese sig til hvor mange og hvilke dekorasjoner kom på tale. Her skal gis en oversikt. Den viser at det så å si *ikke* blev malt én eneste ny dekorasjon for „Hamlet“.

Hvad forteller dekorasjonsfortegnelsen: 1. Man kunne nøye sig med 7 (8?) dekorasjoner, - maskinmesteren og hans folk skulle allikevel få en strid tørt med sceneskiftene. - 2. Teatret hadde anvendelige dekorasjoner fra andre stykker: fra A.F.Skjöldebrand's „Herman von Unna“ (B), O.J.Samsøe's „Dyveke“ (C, G, J), C.L.Sander's „Niels Ebbesen“ (E, H), fra Collé's „Henrik den 4des Jagt“ (F), og endelig fra teatrets grunnfond blev både A, D og I, innrettet for forestillingen. Noen settstykker,⁴²⁾ en god del rekvisitter måtte være parate, men *nye* dekorasjoner trengte man ikke; som ved andre forestillinger, tok man det som kunne brukes. Nå var dekorasjonene for „Hamlet“ gjennomgående mere omgivelser, bakgrunn enn direkte nødvendige for, medspillende i handlingen. Torben Krogh har i sitt på mange områder grunnleggende verk „Danske teaterbilleder fra det 18de Aarhundrede“ (1932) med lærdom og fantasi fortalt om endel bevarte dekorasjonsutkast fra dengang; her finnes i Fig. 105, 106, 107 avbildet utkast til nettop de dekorasjoner (fra „Dyveke“) som gjorde tjeneste for „Hamlet“-forestillingen. Kroghs metodiske behandling av slikt materiale, som også i studiene over „Oehlschlägers indførelse på den danske skueplads“ (1954), er standardverk og de inneholder rikt stoff også til behandling av „Hamlet“-forestillingen.

Kostymeringen. Stoffet er rikt, både hos Krogh og i arkivalia, når det gjelder kostymeringen i „Hamlet“. Her foreligger en komplett fortegning over samtlige opptredendes drakter, fra KONGEN og helt ned til „11 Damer, 6 Corister, 4 Statister og 6 Statister som Ligbærere“. ⁴³⁾ Leser man listen, får man et forsterket inntrykk av det man møtte vedkommende dekorasjonene: Teatret gjorde utstrakt bruk av kostymer som allerede fantes. Bare for HAMLET og HAMLETS FADERS AAND, samt for OPHELIA's 2. kostyme blev det sydd kostymer for anledningen.⁴⁴⁾ De øvrige drakter med tilbehør blev satt sammen fra kostymene i 15-16

TALMA, rôle D'HAMLET et Mlle DUCHÉNOIS rôle de GERTRUDE, N° 277
Th. Français. dans la Tragédie d'Hamlet, de Ducis.

..... J'entends sa voix.
C'en est fait. A mes pieds ! est-ce vous que je vois ? Acte 3me.
A Paris chez Mortinet Libraire, rue du Coq, N° 13 et 15.

Talma som Hamlet og mademoiselle Duchénois som Gertrud på Théâtre Français, som benyttede J.-F. Ducis' versjon av teksten (1769, éd. augmentée 1813).

*Costume D'HAMLET, ainsi qu'on le représente sur les N° 417
Théâtres de Copenhague, Hambourg et Königsberg.*

A Paris chez Martinet, Libraire, rue du Tâq, N° 13 et 15.

Hamlets kostyme „som det vises på forestillingene i København, Hamburg og Königsberg“. Farvelagte kobberstikk i kostymeverket Petit galerie dramatique, utkommet i Paris 1796–1843 (ialt 1637 plansjer). Ovenstående vistnok 1813. Begge bilder gjengitt i originalens størrelse.

andre teaterstykker ⁴⁵⁾ og, vel å merke *fortrinsvis fra stykker som var eller blev oppført i samme sesong som „Hamlet“*. Et par eksempler fra kostymelisten:

„KONGEN: Frydendahls den hviide Dragt, med øvrige Tilbehør, fra Palnatoke NB Støvlerne, hvorpaa den røde Bræm, er Guldgaloler [!] Sat uden paa Bræmen i Figurer. Sværd, Mørke røde Silke Strømper – [Senere tilføyet:] Sorte Spænder

HAMLET: Sordt Flonels Burgunisk Trøye, og Boxer, med Sordt Atlaskes Puffer, og d° Baand, samt der til en Kappe af samme Tøy med Baand. Sordt Silke Pibekrave, d° Strømper, Silke Antik-Hatt [overstr.: med opprullet Stykke], og Sorte Fier i, sordt Taftes Axelskierf, og der i et Sværd –

LAERTES: Først sin hele Dragt fra Dyveke, med Hatt, siden Spansk Dragt Ponza [o: Poncho] og Guldatlaskes, NB Zinks fra Bortførelsen af Serraillet, med den tilhørende Caske, med Fier, Spansk Kaarde, og Krave, der nest Sordt Taftes Dragt. NB Enholms fra Donjuan – men en stiv Krave Paa Kappen, sordt Hatt med Fier, fine Snøre Støvler, med røde Claqquer fra Axel og Walborg

HAMLETS FADERS AAND: Gul Trøye, og lange Buxer der udenpaa Harnisk. Arme, Laar og Been. Malet som Staal – og inden i Benstykket indsydte Støvler, der til en Hielm, med 2de Kroge, hvor paa henger det lange, hviide Netteldugs Gewandt fra Donjuan som Haack bruger, sorte Blik Handsker, og Sværd fra Nils Ebbesen.

OPHELIA: først Md. Hegers Dragt fra Sterk Odder. Siden hviid Netteldugs Dragt med Krands, der til bestaa de af Straa, Rosmarin, og flere Slags Blomster, og Sordt Sleur.“

Som man ser er det ofret stor oppmerksomhet på å gi den enkelte et kostyme som så noenlunde svarer til vedkommendes rang og delvis også til hans (hennes) livssituasjon og opptreden. Men vel å merke: ennu lever en teatertradisjon, som m. h. t. kostymeringen la liten eller ingen vekt på at kostymene skulle være historisk korrekte. KONGEN har en drakt fra et stykke (Oehlenschlägers „Palnatoke“) som foregår i Roskilde i 991. LAERTES' 1. kostyme som er fra „Dyveke“, skulle dateres fra 1517, 2. og 3. kostyme fra 18. århundredes Mozarttid, med sko fra Oehlenschlägers „Axel og Valborg“. Mer kostymeriktig er kanskje HAMLETS FADERS AAND, selvom han må låne det hvite gjennemsiktige gevandt fra „Don Juan“ og bruke sverd fra „Niels Ebbesen“, fra 1340. Men begynner man å sette kostymene på de opptredende og plasere dem på scenen i de forskjellige dekorasjoner, inn i belysningen, i sammenheng med hverandre, får man øye for at dette var teater, og godt teater også: kostymeringen var stemningsskapende, i høy grad illusjonsskapende. Dette ser man enda bedre, når man tar for sig noen av de „opptog“,

som forekommer i „Hamlet“, og som det er gitt en nøyaktig beskrivelse av ⁴⁶⁾ og hvor man kan følge opptøget, inn på scenen, inntil de opptredende finner plass efter en veloverveiet plan.

La oss som eksempel velge scenen, hvor OPHELIA skal gravlegges. Det er mørk natt. Dekorasjonen er en „Skov“ der det er anbragt 4 „Gravhøie“ som settstykker; teppet er oppe, de to GRAVERKARLE er ferdige med å grave en ny grav, – de står antagelig med sine spader på „Kongsiden“, d.v.s. tilvenstre for tilskuerne. På „Damesiden“, den andre siden av graven (som ligger i scenens midtakse), – står HAMLET (nærmest graven) og HORATIO i samtale. HAMLET blir oppmerksom på sørgeopptøget, som kommer inn bakerst fra venstre, og de to trekker sig tilbake. Nå kan vi følge beskrivelsen: „Fra Kongens Side udaf 4de Coullisse [ɔ: relativt langt tilbake fra venstre] komme a) Herrerne 2 og 2, gaae ligeover Theatret [ɔ: scenen], derpaa nedad Hofdame Siden [tilhøyre], saa forbi Graven paa den Side [ɔ: de kom inn på baksiden av graven og passerer derpå fremover tilhøyre for den, derpå passerer de på fremsiden, nærmest tilskuerne] og stille sig i en Rad paa Kongens Side. b) Damerne 2 og 2 gaae samme Vey som Herrerne, og stille sig paa same Side, nærmest Tilskuerne. – c) Liigkisten, baaren af 6 Ligbærere; naar disse komme midt for Graven, paa denne Side, sætte de Kisten i Graven og gaae op bagest paa Theatret [ɔ: scenen]; og stille sig i en Kjæde; d) Efter Liigkisten følger Laertes e) Præsterne [5 i alt] som anføres af Hr. Due, blive staaende midt paa Theatret, paa denne Side Graven, f) Kongen og Dronningen, som følge Toget, og blive staaende paa Hofdame siden.“

Et så detaljert beskrevet og på teatereffekt anlagt opptog kan man så å si bare ved lesningen følge med øynene, og bruker man dertil kostymeringslistene, er det ikke vanskelig å tegne opp og farvelegge hele scenen ved OPHELIA's gravlegging. Det lå en hvit krans med roser på kisten og damene strødde med blomster, også det får vi vite, så presist var oppførelsen planlagt. En teaterhistoriker, en teatermaler og en garderobier i samarbeide kunne med litt fingerferdighet godt lage en tilnærmet riktig modell av scenene. Var det nødvendig med så mange detaljer? Et eienommeligg trekk ved „Hamlet“ som scenetekst er at det bare ytterst få ganger gis sceneanvisninger utover de som angir personenes komme og utgang. Hvergang en ny dekorasjon vises, er scenen et øyeblikk tom og så kommer de opptredende inn, én, to eller flere. Det er givet at instruktøren måtte ha klart for sig, hvorfra (venstre, høyre, i midten; midt på siden eller langt tilbake) personene skulle komme og senere bevege sig på scenen. Det fantes nok her bestemte teaterkonvensjonsregler; men ved de større opptog var det grunn til å skrive opp en plan som den

ovenfor citerte. Om hele dette komplekse arbeide med en forestilling og om samarbeidet mellom instruktør – skuespillere – teatermalere – statisteri – maskinfolk – regissør finner man opplysninger i Torben Krogh's mange avhandlinger. Nærværende skissemessige studie av et stort emne: den første danske Shakespeare-forestilling i Danmark, er skrevet til minne om Torben Krogh.

Epilog. Teppet var falt. Var det seier eller nederlag? eller kanskje bare en succès d'estime? Skuespilleren, Danebrogsmannen og Norgesvennen H. C. Knudsen noterer i sin Dagbog: „Onsdag 12: Opførtes „Hamlet“, omarbejdet og oversat af Skuespiller Foersom. Stykket blev maadelig spilt i det Hele, men Publikum modtog det for denne Gang med Bifald“.⁴⁷⁾ Et par tørre tall: 7/5-1812 fikk Foersom anvist 200 Rd for sin oversettelse av „Hamlet“; teatrets inntekt ved forestillingen 12/5-1813: 353 Rbd., 22/5 360, – mens et stykke som „Cendrillon“ 1/5-1813 spilte inn 523 Rbd. – Skal vi gjette på at det tunge stoff skremte publikum? eller at forestillingen var alt for lang, – det siste rammer Rahbek og Foersom. Eller var skuespillerne ikke oppgaven voksen? knirket maskineriet? Mange slike spørsmål hadde nok Foersom gjort sig, da han neste dag fikk en bok i gave: Thomas Davies. Memoirs of the Life of David Garrick [etc.]. 4. ed. Vol. 1-2. London 1784. Foersom kjente og beundret den store skuespilleren Garrick, som hadde gjenreist Shakespeares dramaer på engelsk teater, men Foersom hadde sterke innvendinger mot Garricks behandling av „Hamlet“ og nevner dem i sitt efterord til sin egen „Hamlet“-oversettelse 1811.⁴⁸⁾ Men verket om Garrick⁴⁹⁾ var forsynt med en håndskreven dedikasjon, som nok gledet og varmet Peter Foersoms hjerte:

Til Broder P. Foersom

I Garricks Grav blev Shakespears Hamlet lagt
 Til Tegn han fra *hans* Død var ikke mer i Live.
 Du, som af denne Dødsøvn ham har vakt
 Den danske Scenes Pryd og Ros at blive,
 Tag denne ringe Skiænk af Vennehaand,
 Den stundum kalde dig din Ven tilbage.
 Der skjønnnes varmt det Hierte og den Aand,
 Som Hamlet mægted' af sin Grav at drage.

Det gaer mig, kjaereste Foersom! med disse Vers som Hamlet med hans til Ophelia;⁵⁰⁾ men at de er lige saa inderlig og ærlig meente, veed du sikkerlig om.

Bakkehuset d. 14 Maji 1813

Din Rahbek

NOTER

- (1) Karen Krogh. Hamlet, i: Shakespeare i TV. Nordvision 1964. Sth. 1964, s. 100-154. – Ellers kan henvises til det grundleggende arbeide av Alf Henriques. Shakespeare og Danmark indtil 1840. Kbh. 1941, der det gis et veld av opplysninger både om oppførelser og oversettelser og samtidig kritikk og omtale. „Hamlet“-forestillingen i 1813 er her omtalt s. 110-114, men Henriques var dengang ukjent med den av Rahbek og Foersom „indrettede“ tekst og har mindre beskjeftiget sig med tolkning av de teaterhistoriske arkivalia. – (2) Oehlenschläger. Erindringer. III/1850, s. 18-19. – (3) Rigsarkivet. K. T. Protocoll over afgaaede Breve fra Skuespil Bestyrelsen, 7/12-1801 - 31/12-1806, s. 19: 29/12-1803. – (4) Ny kgl. Saml. 1217.8°. – (5) Mellem s. 44-45, 62-63, 91-92, 92-93, 222-23, 224-25, 226-27, 228-29, 230-31. – (6) 10,3, 25,9-10, 27,6, 28,8, 28,11, 44,17-21, 51,7-9. – (7) Kgl. Teater. Journal. 5. Nov. 1807-31. Dec. 1814, s. 259. (8) sst., s. 339-41. – Disse prøvene har vel neppe vært prøver på *hele* forestillingen? (9) Følgende tekstsider mangler: 1-20, 25-26, 29-34, 47-50, 159-62, 175-78, 181-82, 191-94, 207-10, 223-26. – Eksemplaret har endel strykninger utført i vår tid. – (10) Almanak, kulturhistorisk tidsskrift. Årg. 3, nr. 5/6. Aarhus 1968/69, s. 45-48. – (11) Så sent som i 1847 oppførtes i Paris en versjon av „Hamlet“, oversatt og tilskåret av Alexandre Dumas d. e. og Paul Meurice. Her ender dramaet med at LAERTES såret og forgiftet, DRONNINGEN døende, KONGEN døende ligger på scenen. Da viser GJENFÆRDET sig, og skjønt de anroper om nåde, får de sin dom. LAERTES: Be og dø! DRONNINGEN: Håp og dø! KONGEN: Oppgi alt håp og dø! Også HAMLET anroper GJENFÆRDET: Far, hvilken straff venter mig? „Tu vivras!“ (Bibliothèque dramatique. Théâtre moderne. Sér. 2. Paris 1847). – (12) Aktvis er teksten slik: I 937 (strøket 172), II 821 (78), III 1021 (108), IV 771 (100), V 866 (ca. 200). – (13) Rahbek opplyste samtidig at Oehlenschläger hadde forfattet en prolog, som skulle leses av Foersom før forestillingen, men prologen er neppe blitt skrevet. Oehlenschläger-kjenneren D. Preisz uttaler 1970: „Intet tyder paa at han overhovedet har faaet prologen skrevet.“ – (14) Eksemplar „B“ og det defekte eksemplar i K.T.B. kan muligens gi antydning om disse strykninger foran oppførelsen 22/5-1813. – (15) Slik også hos Schröder, som ytterligere stryker: OSRICK, REYNALDO og GRAVERNE. – GULDENSTERN og ROSENKRANTZ er smeltet sammen til én person. – (16) I K.T.B.s (defekte) eksemplar var disse sidene ikke strøket; de er strøket i „B“. – (17) i: Læsning for Yndere og Dyrkere af Skuespilkunsten, 1811/12 s. 19-42. – (18) Overskou. Den danske Skueplads. 4/1862/279. – (19) Karen Krogh. Hamlet, i: Shakespeare i T.V./s. 108; i „B“ derimot er strøket 112,20-26 - 114,1-8, d.v.s. hele pantomimen og HAMLET's og OPHELIA's kommentar. – (20) 188,17 - 189,19, 193,10-19, 195,20-25 - 196,6, 196,22 (delvis)-25 - 197,1 (delvis, 198,15-26 - 199,1 (delvis) fra 211,17-25 t. o. m. 218,6, d.v.s. opptrinnet mellem HAMLET, OSRICK, HORATIO; „B“-eksemplaret har her endel strykninger utover „S“, men har delvis beholdt scenen med OSRICK. (21) 225,20-21. – (22) 226,17-18. – (23) 226,21-27 - 227,1-6 og 8, og ordet Gift. (24) 227,21-25. – (25) Innskudt på versosiden av det interfolierte blad mellem 226-27. (26) 227,21-24. – (27) 229,3-9. – (28) 229,3-8. – (29) 229,24-25. – (30) 230,10-13. (31) 231,12-17. – (32) 232,6-10. – (33) 232,9-10. – (34) 111,13-16. – (35) op. cit.

(36) Jfr. Direksjonens brev til Mette Marie Astrup 2/10-1812. - (37) Rigsarkivet. Det Kgl. Teater. Originale kgl. Resolutioner [etc.]. 1805-12, 882/1810. - (38) „Dagen“ 21/5-1813. Jfr. rollelisten over S.'s roller, gjengitt i Theone, et Quartalskrift. Udg. af K.L. Rahbek og P. Foersom. Kbh. 1811. H. 2/s. 4-16. - (39) Overskou. Den danske Skueplads 4/1862/278 f.f. - Jfr. også Alf Henriques. Shakespeare og Danmark [etc.] 1941/s. 113-16. - (40) K.T. Journal. 5. Nov. 1807-31. Dec. 1814, p. 259. - LAERTES - Liebe (ikke Clausen), EN HERRE - Eilertsen (ikke Kabell), BERNARDO - Hass (ikke Enholm) m.v. - (41) K.T. Arkiv. „Regie-Protocol 28. Marts 1805“ fol. Pag. 115 (a og b) V og Pg. 114. Jfr. også K.T. [Maskinmesteren]. Protokol in folio, som begynner med „Niels Ebbesen“. Her er på Bl. 21 v-22 r og v 23 og 24 r av maskinmesteren innført arrangement for „Hamlet“; dette gjelder neppe 1813-forestillingen, men gir mange detaljer om iscenesettelsen som man kan trekke visse slutninger av. - Karen Krogh synes å ha hatt adgang til en maskinmesterprotokoll, som nærv. forf. ikke har sett. - (42) Jfr. i Rigsarkivet. K.T. Decorations- og Inventarie-Protocol 1831, fol. 23r, 25v, 26r og 31 v. - (43) K.T. Arkivalia. 3 blad in folio, paginert 217, 219, 221 [overstreket], med blekk beskrevet vesentlig på verso-sidene med (senere) tilføyelser på recto-sidene. Bladene må vel ha tilhørt en Garderobeprotokoll. - Skriften er uortografisk, men tydeligvis ført i pennen av en som hadde inngående kjennskap til inventaret. (44) Opplysningen hos Overskou. Den d. Skueplads. 4/1862/278: „Anskaffelse af nye Dragter til alle Hovedpersonerne“ motsies av kostymelisten. - (45) „Alma og Elfride“ (Schall). PROLOGUS, MARCELLUS, BERNARDO, FRANCISCO og Chorister. - „Axel og Valborg“ (Oehlenschläger) LAERTES 2. kostyme, EN PRÆST, og 11 damer, 4 statister og 6 likbarere. - „Bortførelsen fra Scrailet“ (Mozart) LAERTES 2. kostyme. - „Camilla“ (d'Alayrac) EN HOFMAND. - „Cendrillon“ (Isouard) ROSENKRANTZ, GULDENSTERN, DRONNINGEN 1. kostyme. - „Don Juan“ (Mozart) LAERTES' 3. kostyme, HAMLETS FADERS AAND. - „Dyveke“ (Samsøe) POLONIUS, LAERTES' 1. kostyme, ROSENK. (Støvler), GUILD. (hatt og støvler). OSRICK, REYNALDO, KONGEN I SKUESPILLET, BUD. - „Europolis“ (Kunzen) REYNALDO. - „HELENA“ (Méhul) DRONNINGEN I SKUESPILLET. - „Henrik d. 5tes Ungdom“ (A. Duval) PROLOGUS 1. kost. - „Herman von Unna“ (Skjöldebrand) GUILD. 2. kost., K. I SKUESP. 2. kost., DR. I SKUESP. 2. kost. LUCIANUS, GRAVERKARLE, 6 statister. - „Johanna Montfaucon“ (Kotzebue) HORATIO, MARCELLUS, BERN. og FRANC. alle 1. kost. - „Niels Ebbesen“ (Sander) HAMLETS FADERS AAND, Sværd. - „Palnatoke“ (Oehlenschläger) KONGEN. „Paschaen i Suresne“ (Gaugiran-Nanteuil) EN HOFMAND. - „Stærkodder“ (Oehlenschläger) OPHELIA 1. kost. - (46) K.T. Regie-Protocol. P. 115/VII-116/VII (5: 7de rubrikk). Her er beskrevet opptog Akt I/Sc. 2, Akt II/Sc. 2, Akt III/Sc. 1, Akt IV/Sc. 3, Akt V/Sc. OPHELIA's gravlegging, Akt V/ Fektescenen. - (47) R. Neiiendam. Skuespiller og Patriot. 1925 s. 38. - (48) s. 237-29. (49) nu i Kgl. Bibl., Kbh. - (50) d.v.s. i HAMLET's brev til OPHELIA Akt II/Sc. 2, som POLONIUS leser opp. (65,22-26 og 66,8-19, bl. a. „Jeg er ilde faren med de Vers“).